

แนวความคิดในการออกแบบ และก่อสร้าง ปฏิมากรรมศิลปะสมัยประติมากรรม อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

วิเชษฎ์ สุวิทย์
วิเชษฎ์ โรจนกนก
วิเชษฎ์ จินาวัฒน์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

ปฏิมากรรมศิลปะสมัยประติมากรรมได้รับอนุญาตตั้งเป็นวัดเมื่อปี พ.ศ.2551 ซึ่งในพื้นที่นี้เดิมมีประวัติเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับวัดมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ.2522 เมื่อครั้งที่ท่านพระครูวรเวทย์ วิสิฐ (หลวงปู่ครูบารมมชย ธรรมชโย) ท่านเจ้าอาวาสวัดทุ่งใต้เดินทางมาตุ้มตั้งปักกลดวิปัสสนาบริเวณที่เป็นบ่อน้ำทิพย์ และต่อมาได้มีพระมาจำพรรษาอยู่เป็นระยะเวลาหนึ่งจนได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดอย่างเป็นทางการ ต่อมาพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์และคณะผู้มีจิตศรัทธาได้มีความประสงค์ที่จะสร้างปฏิมากรรมพระสงฆ์เพื่อถวายให้ท่านเจ้าอาวาสและพระภิกษุที่จำพรรษาที่วัดได้มีอาคารสำหรับพักอาศัยและปฏิบัติกิจของสงฆ์

การออกแบบปฏิมากรรมพระสงฆ์ยึดตามหลักการและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและมีการประยุกต์ใช้บริบทจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังนำเอาลักษณะทางกายภาพของชุมชนโดยรอบวัดเป็นแนวทางในการออกแบบ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนโดยรอบวัดได้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและสามารถใช้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง อันจะเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดและชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เนื่องด้วยที่ตั้งของวัดอยู่ไม่ไกลจากย่านชุมชนและป่าไม้ ซึ่งในประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาตินั้นได้มีความสอดคล้องอย่างยิ่งต่อแนวความคิดในทางพระพุทธศาสนาที่เน้นเรียบง่ายและความกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่มุ่งเน้นสิ่งประดับตกแต่งที่เกินความจำเป็น แต่ให้ความสำคัญกับความสงบนิ่งอันจะเอื้อต่อการฝึกสมาธิและดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สถาปนิกได้ดำเนินการออกแบบโดยยึดหลักความเรียบง่ายตามแนวทางของพระพุทธศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้นำรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบไทยลือมาประยุกต์ใช้ร่วมกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของปฏิมากรรมที่เรียบง่ายสอดคล้องกับที่ตั้งของโครงการร่วมกับบริบทของท้องถิ่นและคติธรรมของศาสนา โครงการประกอบด้วยกลุ่มอาคารสำหรับพระภิกษุได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจได้แก่ กุฏิเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ จำนวน 3 หลัง และศาลาอเนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง สำหรับใช้เป็นหอฉันท์ และประกอบศาสนกิจร่วมกับสาธุชนทั่วไปตามเทศกาลหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เมื่อสถาปนิกได้รับมอบหมายให้ดำเนินการการออกแบบและวางแผนก่อสร้างกุฏิพระสงฆ์และศาลาอเนกประสงค์ วัดธาราธิปไตยชัยประดิษฐ์นั้น ได้ทำการค้นคว้าข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเนื่องจากเป็นอาคารทางพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในวัด โดยได้เริ่มจากแนวคิดหรือคติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกุฏิพระสงฆ์ตามพระไตรปิฎก จากนั้นได้เลือกแนวทางการออกแบบและวางผังโดยอิงจากพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกร่วมกับสถาปัตยกรรมแบบไทยลื้อ เพื่อให้ตัวอาคารมีความเรียบง่ายสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังก่อสร้างได้ง่ายโดยตัดองค์ประกอบบางประการออกไป แต่ยังคงลักษณะของความเป็นอาคารทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัวทั้งทางด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและสัดส่วนของอาคารที่ให้ความเคารพต่อบริบทโดยรอบ

คำสำคัญ: กุฏิพระสงฆ์ | พระพุทธศาสนา | ความพอเพียง

Design and Construction Concept of monks' dwelling units of Wat Tharathip, Mae Tang Distric, Chiang Mai Province

Vichead Suvisit

Kwanchai Roachanakanan

Pibul Jinawath

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

Tharathip temple was given permission to become a temple in 2008. According to local people, this temple has been in existence since 1979. At that time, a monk came to perform Buddhist practices with an intention to set up a temple for the community in this area which is known for the location of a sacred fountain. Years later, Her Royal Highness Princess Siribhachudhabhorn wished to build dwellings for the monks residing at the temple and so.

The design of the monks' dwelling units and a multipurpose hall, based on the Dhamma philosophy of existence. The principle of the philosophy focuses on "sufficiency", which was used as the design concept for the project. The characters of the buildings were designed to correspond with the local architectural style and Dhamma teachings, while the shapes and size of the buildings are moderately adequate for use and simple to construct. There are no decorations, and only basic accessories are provided.

As a result, the monks' dwelling units and the multipurpose hall can facilitate use for both monks and local Buddhists in the area. In addition, the temple also represents a spiritual center for the people and the benefactors.

Key words: Monk's dwelling unit | Buddhism | Sufficiency

1. กล่าวนำ

วัดธรรมาทิพย์ชัยประดิษฐ์ได้รับอนุญาตตั้งเป็นวัดเมื่อปี พ.ศ.2551 ซึ่งในพื้นที่นี้ได้มีประวัติเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับวัดมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ.2522 เมื่อครั้งที่ท่านพระครูวรเวทย์ วิสิฐ (หลวงปู่ครูบาธมมชโย ธมมชโย) ท่านเจ้าอาวาสวัดทุ่งได้เดินทางมาธุดงค์ปักกลดวิปัสสนาบริเวณที่เป็นบ่อน้ำทิพย์ และต่อมาได้มีพระมาจำพรรษาอยู่เป็นระยะเวลาหนึ่งจนได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดอย่างเป็นทางการ ต่อมาพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์และคณะผู้มีจิตศรัทธาได้มีความประสงค์ที่จะสร้างกุฏิพระสงฆ์เพื่อถวายให้ท่านเจ้าอาวาสและพระภิกษุที่จำพรรษาที่วัดได้มีอาคารสำหรับพักอาศัยและปฏิบัติกิจของสงฆ์ จึงได้มอบหมายให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเศษฐ์ สุวิสิฐ รับหน้าที่สถาปนิกออกแบบได้ดำเนินการออกแบบกฎุกุฏิพระสงฆ์ขึ้น โดยการออกแบบจะยึดตามหลักการและคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและมีการประยุกต์ใช้บริบทจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังนำเอกลักษณ์ของกายภาพของชุมชนโดยรอบวัดเป็นแนวทางในการออกแบบ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนโดยรอบวัดได้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและสามารถใช้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง อันจะเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดและชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

2. ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการ

โครงการวัดธรรมาทิพย์ชัยประดิษฐ์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 บ้าน ห้วยชมพู ตำบลแม่แตง อำเภอแม่แตง เชียงใหม่ ตั้งอยู่บนถนนสาย 3052 ห่างจากที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แตงประมาณ 5 กิโลเมตร และห่างจากชุมชนใกล้เคียงประมาณ 2 กิโลเมตร ตามที่แสดงในภาพที่ 1

สำหรับเนื้อที่ในบทความนี้ ขอเสนอข้อมูลโครงการค่าก่อสร้างกุฏิและศาลาเอนกประสงค์ ของวัดธรรมาทิพย์ชัยประดิษฐ์ ซึ่งมีค่าก่อสร้าง 3.5 ล้านบาท (งบประมาณจากพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ และผู้มีจิตศรัทธา) โดย วัดธรรมาทิพย์ชัยประดิษฐ์ โครงการในพระดำริของ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ เป็นเจ้าของโครงการ

ภาพที่ 1: แสดงบริเวณที่ตั้งโครงการ ต.แม่แตง อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ที่มา: googlemap)

3. ทบทวนความรู้ว่าความหมาย และบริบทเกี่ยวกับของ “กุฏิ”

สำหรับประเด็นว่าด้วยลักษณะคติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างกุฏินั้น จากการศึกษาพระธรรมวินัย พบว่ามีการกำหนดให้กุฏิพระสงฆ์มีขนาด 7 คูณ 12 คืบ (Punyanuphab, 2017) เพียงพอสำหรับเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ 1 รูปและมีพื้นที่สำหรับเก็บเครื่องอัฐบริขาร คือ ของเครื่องใช้ที่จำเป็น 8 อย่างสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้แก่ 1. ผ้าจีวร 2. ผ้าสังฆาฏิ 3. ผ้าสบง 4. ประคตเอา 5. มีดโกน 6. บาตร 7. เข็มเย็บผ้า 8. ฆมกรก (เครื่องกรองน้ำ)

จากการศึกษาทบทวนในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกุฏิสงฆ์ในประเทศไทยนั้น สมคิด จิระทัศนกุลได้อธิบายถึงลักษณะที่สำคัญของกุฏิพระสงฆ์ไว้ว่าเป็นอาคารพักอาศัยสำหรับพระภิกษุสามเณรภายในเขตพระอาราม ซึ่งการสร้างกุฏินั้นจะต้องสร้างบนเขตที่ดินที่ได้รับวิสุงคามสีมาแล้วเท่านั้น และจะต้องมีลักษณะเป็นพื้นที่ปิดล้อมเป็นสัดส่วนเฉพาะของพระภิกษุ หรือกล่าวได้ว่าเป็น “เขตการครองผ้าไตรจีวร” สำหรับขนาดของกุฏินั้นเดิมที่ตามพระธรรมวินัยกำหนดให้มีขนาดเพียงประมาณ 5.25 ตารางเมตร สำหรับพระภิกษุอาศัยเพียงรูปเดียว (Jiratatsanakul, 2001:145)

ทว่าในปัจจุบันกุฏิมีขนาดใหญ่ขึ้นซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและยุคสมัย แต่วัดบางแห่งในประเทศไทยยังคงแนวคิดในการใช้วิถีในอดีตก็จะยังคงสร้างกุฏิให้มีขนาดเล็กตามแบบแผนโบราณ เพื่อการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะประเภทวัดป่า และบ้างก็สร้างในจินตภาพดังกล่าว สำหรับการใช้งานชั่วคราวในระหว่างการศึกษาและฝึกปฏิบัติกรรมฐานก็มี (Jiratatsanakul, 2001:146)

สำหรับการสร้างกุฏิพระสงฆ์ในประเทศไทยที่สร้างจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนนั้น ได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้ (Jiratatsanakul, 2001)

1. เป็นกุฏิที่มีการสร้างถวาย เป็นกุฏิที่ประชาชนทั่วไปสร้างถวายให้วัด ซึ่งอาจเป็นการสร้างใหม่หรือสร้างเพื่อทดแทนกุฏิเดิมที่ชำรุด
2. เป็นกุฏิที่มีการรื้อมาสร้างถวาย ทั้งนี้ เป็นการรื้อเรือนอาศัยเดิมมาสร้างเป็นกุฏิพระสงฆ์ด้วยเหตุผลต่างๆของแต่ละคน

นอกเหนือไปจากวัตถุประสงค์ของการสร้างกุฏิโดยประชาชนถวายให้พระภิกษุแล้ว ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกุฏิพระสงฆ์ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการออกแบบก่อสร้างกุฏิเพื่อถวายให้วัด ทั้งนี้จัดแบ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรมและประเภทของกุฏิไว้เป็นสองประเภท (Jiratatsanakul, 2001:146) คือ

1. อรัญวาสีกุฏิ เป็นกุฏิที่สร้างขึ้นในเขตอรัญวาสี มักเป็นกุฏิขนาดเล็กสำหรับพระภิกษุรูปเดียว มีลักษณะเรียบง่ายและมีชานหรือระเบียงสำหรับใช้เป็นที่พักบันได
2. คามวาสีกุฏิ เป็นกุฏิที่สร้างขึ้นในเขตคามวาสี มีลักษณะการก่อสร้างที่มีแบบแผนเฉพาะ ทั้งนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ แบบเรือนมาตรฐาน แบบเรือนแฝด และแบบกุฏิทิมแถว

นอกจากนี้ การจำแนกประเภทของกุฏิพระสงฆ์ยังสามารถแบ่งตามลักษณะวัสดุก่อสร้างได้เป็น 3 แบบ คือ กุฏิไม้ กุฏิปูน และกุฏิไม้กึ่งปูน ได้กล่าวถึงรายละเอียดของกุฏิแต่ละแบบไว้ (Jiratatsanakul, 2001:151) ดังนี้

1. ภูมิไม้ คือภูมิที่สร้างด้วยเครื่องไม้แบบเรือนไทย หลังคามุงกระเบื้องดินเผาหรือจาก เสา และผนังตลอดจนองค์ประกอบทางโครงสร้างล้วนเป็นไม้ มีการประดับตกแต่งด้วยปั้นลมและตัวหาง เป็นลักษณะที่สร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ ภาพที่ 2 แสดงลักษณะภูมิไม้ วัดสุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

2. ภูมิปูน เป็นภูมิที่สร้างส่วนฐานและเรือนด้วยเครื่องปูน แต่ส่วนหลังคายังคงใช้เครื่องไม้ โดยเริ่มสร้างลักษณะนี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ลักษณะโดยทั่วไปจะเป็น อาคารทรงไทยผนังสีเหลืองพื้นผ้า ตัวภูมิสร้างเป็นเรือนยกพื้นสูง ผนังก่ออิฐฉาบปูน หลังคาเป็นทรงจั่ว มีปีกนกทั้งสองด้าน

3. ภูมิไม้กึ่งปูน เป็นภูมิที่มีโครงสร้างจากฐานรากจนถึงปลายเสาช่วงล่างเป็นเครื่องปูน ส่วน ช่วงบนตั้งแต่พื้นภูมิขึ้นไปจนถึงปลายหลังคาจะสร้างด้วยเครื่องไม้

ภาพที่ 2: ภูมิพระสงฆ์ วัดสุวรรณาราม จ.เพชรบุรี
ที่มา: ผศ.ปองพล ยาศรี

นอกจาก ประเด็นว่าด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของภูมิแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประการ คือ เรื่องการวางผังของหมู่ภูมิ ทั้งนี้สมคิด จิระทัศนกุล (Jiratatsanakul, 2001:153) ได้อธิบายถึง ลักษณะการวางผังของหมู่ภูมิพระสงฆ์ที่พบในประเทศไทยว่าสามารถจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ 1) แบบกระจาย ซึ่งเป็นลักษณะที่จัดวางตำแหน่งภูมิแต่ละหลังแบบกระจายตัวไม่รวมกันเป็นกลุ่ม มักจัดวางตำแหน่งให้สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ 2) แบบแถว จะเป็นลักษณะการวางตำแหน่งภูมิเป็น แถวยาวต่อเนื่องกัน ซึ่งอาจวางแนวตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ 3) แบบขนาน เป็นการจัดวาง ตำแหน่งของภูมิเป็นแนวยาวสองแถวขนานกัน และมีชานเชื่อมตรงกลางระหว่างแนวภูมิ ซึ่งจะดูโปร่ง โล่งตลอดแนวและสามารถใช้พื้นที่ส่วนนี้เป็นพื้นที่หอดัน หรือหอดมมนต์ได้ด้วย และ 4) แบบกลุ่ม โดยการวางแบบกลุ่มนี้จะเป็นการวางตำแหน่งภูมิล้อมพื้นที่ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีชานอยู่ ตรงกลางเชื่อมภูมิแต่ละหลังเข้าด้วยกัน ทั้งนี้พื้นที่ส่วนตรงกลางนี้จะเป็นที่ตั้งของหอดันหรือหอกวาง เพื่อให้พระสงฆ์ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้การวางผังหมู่ภูมิลักษณะนี้เป็นที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบัน

4. แนวความคิดในการออกแบบ

เนื่องด้วยที่ตั้งของวัดอยู่ไม่ไกลจากย่านชุมชนและป่าไม้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งในประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับชาตินั้นมีความสอดคล้องอย่างยิ่งต่อแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาที่เน้นความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และความกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่มุ่งเน้นสิ่งประดับตกแต่งที่เกินความจำเป็น แต่ให้ความสำคัญกับความสงบนิ่งจะเอื้อต่อการฝึกสมาธิและดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สถาปนิกได้ดำเนินการออกแบบโดยยึดหลักความเรียบง่ายตามแนวทางของพระพุทธศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้นำรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบไทยลือมาประยุกต์ใช้ร่วมกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของกุฏิที่เรียบง่ายสอดคล้องกับที่ตั้งของโครงการร่วมกับบริบทของท้องถิ่นและคติธรรมของศาสนา

แม้ว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของกุฏิจะได้รับการออกแบบอย่างเรียบง่ายไม่เน้นสิ่งตกแต่งที่ไม่จำเป็น แต่สามารถใช้งานได้เป็นอย่างดี มีความสงบนิ่งท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และฆราวาส องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมถูกกำหนดให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดแต่ใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด ทั้งนี้ยังรวมถึงการบำรุงรักษาอาคารที่ได้รับการออกแบบให้มีค่าใช้จ่ายไม่มากนัก เพื่อไม่ให้เป็นการระดมทรัพย์ที่จำพรรษาอยู่ ขนาดพื้นที่ใช้สอยของกุฏิได้ออกแบบโดยยึดหลักคติธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ได้ขยายขนาดพื้นที่ขึ้นอีกเล็กน้อย เพื่อให้เอื้อต่อการระบายอากาศทางธรรมชาติ ซึ่งสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พื้นที่ว่างระหว่างหมู่กุฏิถูกออกแบบให้เป็นลานตรงกลางซึ่งสำหรับการเดินจงกรมและนั่งวิปัสณาสำหรับพระสงฆ์ และยังสามารถใช้เป็นพื้นที่หรือเป็นลานปฏิบัติธรรมสำหรับญาติโยมที่ต้องการพื้นที่เพื่อการทำสมาธิที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ เนื่องจากมีความสงบนิ่งแวดล้อมด้วยต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

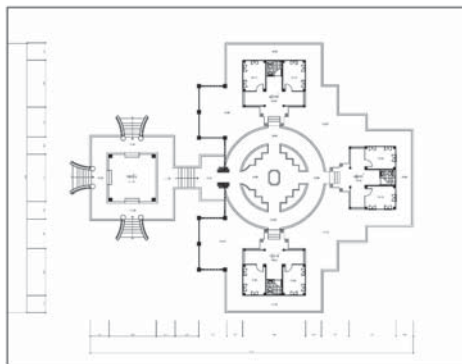
ภาพที่ 3: แสดงบริเวณลานหน้ากุฏิ

5. องค์ประกอบของโครงการ

องค์ประกอบของโครงการนี้ประกอบด้วยกุฏิพระสงฆ์จำนวน 3 หลัง ศาลาอเนกประสงค์สำหรับใช้เป็นหอฉันจำนวน 1 หลัง เนื่องจากลักษณะโครงการเป็นกลุ่มอาคารทางพระพุทธศาสนา การออกแบบได้ใช้แนวทางของการสร้างกุฏิหมู่ โดยจัดวางให้กุฏิแต่ละหลังอยู่รอบพื้นที่ลานตรงกลาง

ซึ่งได้ถูกเตรียมไว้เป็นลานสำหรับเดินจงกรมและปฏิบัติธรรม แนวแกนของผังบริเวณเป็นแบบสมมาตร ซึ่งมีความสมดุลกันในสองแนวแกน (ดังแสดงในภาพที่ 3 และ 4) เพื่อสื่อให้ผังหมู่กุฏิมีลักษณะนิ่งและสงบสอดคล้องกับแนวทางการทำวิปัสสนา และเพื่อให้พื้นที่ส่วนนี้มีความเป็นส่วนตัวโดยเป็นลักษณะที่ล้อมรอบด้วยอาคารกุฏิทำให้มีลักษณะเหมือนสร้างสิ่งแวดล้อมที่สงบขึ้นภายในพื้นที่และไม่มีสิ่งรบกวนจากสิ่งรอบข้าง ในขณะที่เดียวกันการออกแบบให้หมู่กุฏิไม่แออัดจนเกินไป โดยออกแบบให้ในกลุ่มมีเพียงสามหลังเพื่อให้ไม่มีลักษณะพื้นที่ปิดล้อมมากเกินไป สอดคล้องกับการจัดลักษณะพื้นที่ตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องไม่มีการซ่อนเร้นหรือซ่อนจากสายตา ซึ่งการทำพื้นที่ปิดล้อมลักษณะนี้จะเป็นรูปแบบเชิงนามธรรมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้สัมผัสกับหลักธรรมที่ต้องการการเข้าถึงโดยปัญญา

ทั้งนี้ การวางผังหมู่กุฏิยังคำนึงถึงหลักการออกแบบทางสถาปัตยกรรม โดยให้มีพื้นที่ว่างระหว่างกุฏิที่เพียงพอต่อการระบายอากาศที่ใช้พลังงานธรรมชาติเป็นหลัก และการจัดวางตำแหน่งของอาคารยังสอดคล้องต่อทิศทางของแสงและลมอันแสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงความเป็นพื้นที่ปิดล้อมในเชิงนามธรรมอยู่เพื่อที่จะเอื้อต่อสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ได้รับความสดชื่นจากอากาศที่บริสุทธิ์จากพื้นที่สีเขียวที่อยู่โดยรอบ ซึ่งเหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาที่ต้องการความสงบนิ่งปราศจากสิ่งรบกวน ดังจะเห็นในภาพที่ 3

ภาพที่ 4: แสดงผังบริเวณกุฏิและศาลาอเนกประสงค์ ภาพที่ 5: แสดงลานหน้าศาลาอเนกประสงค์

เพื่อให้การวางตำแหน่งศาลาอเนกประสงค์สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือไม่อยู่ในพื้นที่ปิดหรือซ่อนเร้น สถาปนิกผู้ออกแบบได้วางตำแหน่งไว้ด้านหน้าของพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่กุฏิ ตามที่ปรากฏในภาพที่ 4 เพื่อให้เป็นส่วนที่อยู่ด้านหน้าสุดลักษณะในทางการออกแบบสถาปัตยกรรมคือเป็นส่วนสาธารณะที่เป็นบริเวณที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ โดยจุดประสงค์โดยนัยของการออกแบบคือเป็นส่วนต้อนรับเมื่อเทียบกับบ้านของประชาชนทั่วไป ซึ่งในการนี้จะทำหน้าที่เป็นพื้นที่ส่วนที่พระสงฆ์และฆราวาสใช้ร่วมกันเพื่อพบปะสนทนาธรรม หรือใช้เป็นหอฉันซึ่งจะไม่มีลักษณะเป็นของพระสงฆ์รูปหนึ่งรูปใดเป็นการเฉพาะเป็นลักษณะของพื้นที่ส่วนกลางอันสอดคล้อง

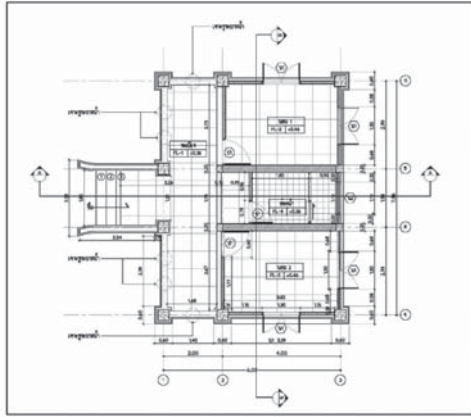
กับการจัดพื้นที่การใช้งานทางพระพุทธศาสนา ตำแหน่งของศาลาอเนกประสงค์และกุฏิพระสงฆ์ได้รับการจัดวางให้อยู่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลางมีแนวแกนเป็นสี่ทิศ โดยตำแหน่งของศาลาอเนกประสงค์และกุฏิเจ้าอาวาสจะอยู่ในแนวแกนเดียวกัน เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางที่ชัดเจนมุ่งตรงไปยังกุฏิเจ้าอาวาสอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของพระภิกษุสามเณรของวัดและประชาชนโดยรอบ โดยสื่อให้เห็นถึงการเข้าถึงได้โดยตรงโดยผู้มีจิตศรัทธาอันสอดคล้องกับแนวความคิดที่ต้องการให้เกิดความเรียบง่ายตรงไปตรงมาในการออกแบบและจัดผัง

กุฏิและศาลาอเนกประสงค์ที่ใช้เป็นหอนั้นจะถูกเชื่อมต่อกันด้วยลานปฏิบัติธรรม โดยพระภิกษุจากกุฏิสามารถมองเห็นหอนั้นได้ทำให้สามารถเห็นกิจกรรมหรือบรรดาญาติโยมที่มารออยู่ที่หอนั้น ขณะเดียวกันจากหอนั้นสามารถมองเห็นกุฏิที่อยู่รายล้อมทั้งสามหลังได้ เพื่อให้หมู่กุฏิและหอนั้นไม่เกิดพื้นที่ที่ปิดล้อมหรือมีตำแหน่งด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไปเพื่อให้ความรู้สึกถึงความเป็นส่วนกลางของหอนั้นซึ่งพระสงฆ์ที่พักอยู่ในกุฏิแต่ละหลังสามารถมาใช้พื้นที่ได้อย่างเท่าเทียม ภาพที่ 5 แสดงมุมมองจากศาลาอเนกประสงค์ไปยังกุฏิที่อยู่ใกล้เคียง

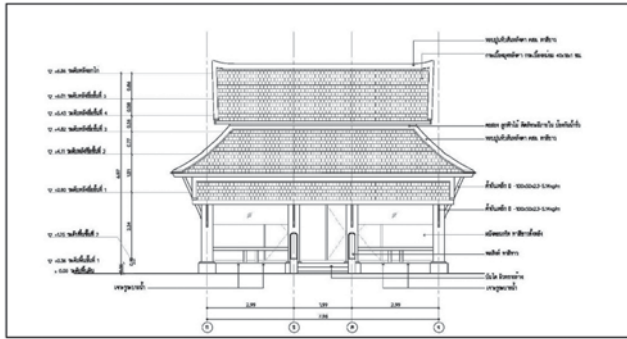
5.1 กุฏิสำหรับเจ้าอาวาสและพระสงฆ์

กุฏิมีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวยกพื้นสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (ภาพที่ 6) เป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตก่ออิฐถือปูน ผังนี้บุนนวนกันความร้อน กุฏิแต่ละหลังมีพื้นที่ประมาณ 48 ตารางเมตร ประกอบด้วยห้องพักสำหรับพระภิกษุ 2 ห้อง แต่ละห้องมีขนาดประมาณ 12 ตารางเมตร ห้องน้ำ 1 ห้อง ขนาดประมาณ 6 ตารางเมตร หน้ากุฏิเป็นระเบียงยกระดับสูงจากพื้นที่โดยรอบ ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ การตกแต่งใช้วัสดุเรียบง่ายสะดวกในการบำรุงดูแลรักษา ตัวกุฏิถูกออกแบบให้รู้สึกโปร่งมีการเปิดช่องหน้าต่างเพื่อการระบายอากาศจากธรรมชาติ ทำให้รู้สึกอยู่สบายโดยไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศในช่วงฤดูร้อน (ภาพที่ 7) ผนังภายในเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบทาสีไม่มีการตกแต่งอื่นใดเกินความจำเป็น (ภาพที่ 10) ค่ายันชายคาใช้เหล็กขึ้นรูปเย็น (Light Gauge) โดยไม่มีตกแต่งหรือฉลุลายใดๆ การวางตำแหน่งห้องน้ำไว้ตรงกลางกุฏิทำให้พระสงฆ์สามารถใช้งานได้สะดวกจากห้องพักที่ขนานอยู่ทั้งสองด้าน ดังแสดงในภาพที่ 6

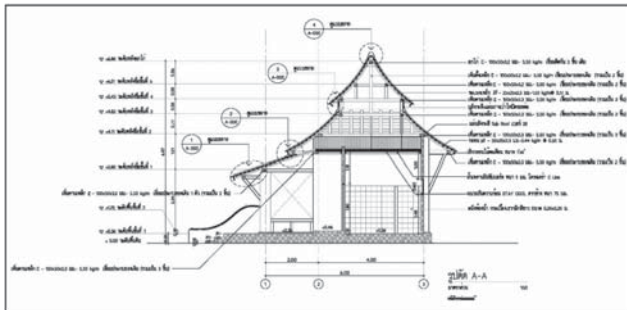
หลังคาถูกได้รับการออกแบบให้เรียบง่ายโดยตัดทอนรายละเอียดบางส่วนออก เป็นหลังคาทรงจั่วมีกันสาดโดยรอบ มีส่วนคอสองยกระดับหลังคาขึ้นเพื่อให้ได้สัดส่วนที่สวยงามลงตัวกับขนาดของตัวกุฏิ ดังที่แสดงในภาพที่ 8 และ 9 สถาปนิกออกแบบหลังคาโดยไม่มีตัวเหงาใช้บันลมนคอนกรีตและไม่มีเพียงลายปูนปั้นประดับหลังคา กระเบื้องหลังคาใช้กระเบื้องลอน ภายหลังได้เปลี่ยนมาเป็นกระเบื้องดินเผาเนื่องจากหลังคากระเบื้องลอนมีปัญหาหน้ารั่วซึม (ภาพที่ 11 และ 12)

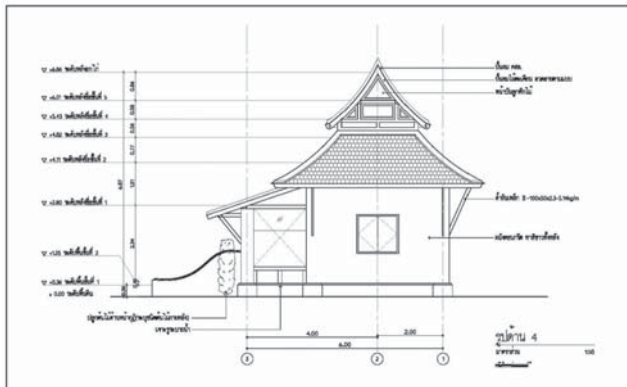
ภาพที่ 6: แสดงผังพื้นกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 7: แสดงรูปด้านหน้าของกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 8: แสดงรูปตัดตามขวางของกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 9: แสดงรูปด้านข้างกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 10: แสดงการตกแต่งภายในกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 11: แสดงกระเบื้องลอนซึ่งภายหลังเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผา

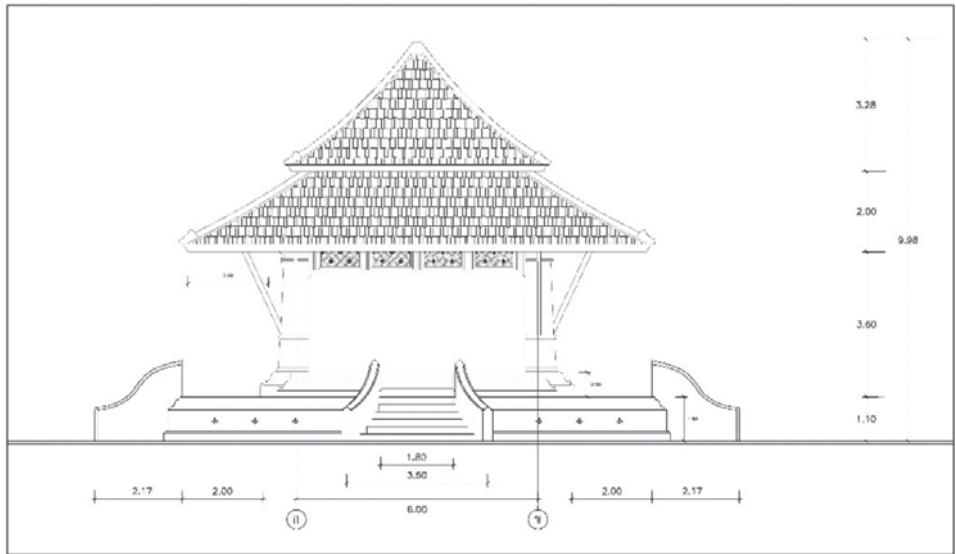
ภาพที่ 12: แสดงพื้นที่ด้านหลังกุฏิพระสงฆ์

5.2 ศาลาอเนกประสงค์

ศาลาอเนกประสงค์หรือหอนันท์ถูกออกแบบอย่างเรียบง่าย เป็นอาคารชั้นเดียวฝังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาทรงปั้นหยาซ้อนชั้นมีกันสาดล้อมรอบทุกด้าน เพื่อช่วยกันแดดกันฝน ตัวศาลาไม่มีผนังเปิดให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ภาพที่ 13 แสดงสัดส่วนระหว่างศาลาอเนกประสงค์และกุฏิที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน โดยสถาปนิกออกแบบให้ศาลาอเนกประสงค์มีความสูงที่ฐานอาคารมากกว่ากุฏิเล็กน้อย ภาพที่ 14 แสดงรูปด้านของศาลาอเนกประสงค์

ภาพที่ 13: แสดงภาพรูปของกุฏิพระสงฆ์และศาลาอเนกประสงค์

ภาพที่ 14: แสดงรูปด้านศาลาอเนกประสงค์

6. แนวทางการวางแผนการก่อสร้าง

เนื่องจากพื้นที่ก่อสร้างอยู่ในเขตที่ดินของวัดและไม่ไกลจากย่านชุมชนมากนัก การวางแผนการก่อสร้างจึงคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อวัดและชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้การก่อสร้างส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยน้อยที่สุดสถาปนิกผู้ออกแบบได้เลือกใช้เทคนิคการก่อสร้างและวัสดุที่เป็นต่อสิ่งแวดล้อม มีความทนทานก่อสร้างได้รวดเร็วและเหลือเศษวัสดุน้อย โดยสถาปนิกได้เลือกใช้โครงสร้างเหล็กขนาดเล็ก ร่วมกับผนังก่ออิฐฉาบปูน เพื่อให้สะดวกต่อการขนย้ายวัสดุและลดการทำงานบริเวณสถานที่ก่อสร้าง โดยยังคงใช้การก่ออิฐฉาบปูนในส่วนหลักของอาคาร เนื่องจากช่างทั่วไปมีความคุ้นเคยและหาวัสดุได้จากแหล่งจำหน่ายในท้องถิ่น ทั้งนี้สถาปนิกได้พิจารณาแล้วว่าการใช้เหล็กเป็นโครงสร้างหลังคาและส่วนประกอบของกุฏิแทนไม้เนื้อแข็งที่ทนต่อศัตรูไม้ที่ใช้เป็นหลักในการสร้างกุฏิในทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นการลดการใช้ไม้ลงเหลือเท่าที่จำเป็น ซึ่งจะเป็นเฉพาะงานตกแต่งเท่านั้น ภาพที่ 11 แสดงโครงสร้างหลังคาเหล็กที่นำมาใช้โดยไม่ปิดฝ้าเพดาน

เนื่องจากพื้นที่ก่อสร้างกุฏิอยู่ในเขตวัดทำให้สามารถควบคุมดูแลการใช้พื้นที่ และสามารถจัดสรรพื้นที่บางส่วนใช้สำหรับเตรียมงานก่อสร้างและจัดเก็บวัสดุก่อสร้าง การดำเนินการก่อสร้างใช้วิธีปกติทั่วไปเพื่อให้ช่างท้องถิ่นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้งานที่มีคุณภาพดีตรงตามความต้องการของผู้มีจิตศรัทธาและสถาปนิกผู้ออกแบบ

7. ปัญหาและอุปสรรคระหว่างการก่อสร้าง

แม้ว่าสถาปนิกผู้ออกแบบได้กำหนดแนวทางในการออกแบบและก่อสร้างให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นแล้วยังคงพบปัญหาและอุปสรรคบางประการ กล่าวคือช่างท้องถิ่นไม่คุ้นเคยกับแบบก่อสร้างมาตรฐาน การทำงานของสถาปนิกนั้นได้ยึดหลักในการใช้รูปแบบการทำงานซึ่งเป็นมาตรฐานทั่วไปในการออกแบบก่อสร้างอาคาร โดยจะกำหนดให้มีแบบก่อสร้างมาตรฐานซึ่งจะมีรายการแบบรูปต่างๆ เช่น ผังบริเวณ ผังพื้น ผังงานระบบอาคาร รูปด้าน รูปตัด เป็นต้น และมีรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับขั้นตอนการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุ มาตรฐานต่างๆที่อ้างอิงในการทำงาน เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) เพื่อให้มีรายละเอียดและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการดำเนินการก่อสร้าง แต่เนื่องจากช่างและบุคลากรที่เข้าร่วมในงานก่อสร้างคุ้นชินกับการทำงานแบบที่เคยปฏิบัติมาก่อน ทำให้สถาปนิกต้องทำการชี้แจงรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อมูลที่ระบุอยู่ในแบบรูปรายการต่างๆที่ใช้ในโครงการ แม้ว่าช่างฝีมือและบุคลากรที่เข้าร่วมโครงการจะมีประสบการณ์ด้านงานช่างในสาขาต่างๆและมีความสามารถสูง ยังจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับระบบมาตรฐานที่ถูกนำมาใช้ ซึ่งจะติดขัดในเรื่องของการทำความเข้าใจในช่วงแรกๆที่เริ่มโครงการ แต่เมื่อทราบปัญหาและอุปสรรคแล้วสถาปนิกได้ส่งผู้ประสานมาร่วมทำงานอย่างใกล้ชิดกับช่างฝีมือและบุคลากรจากท้องถิ่น ทำให้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆได้รับการแก้ไขในเวลาต่อมา

จากภาพที่ 15 และ 16 แสดงสภาพงานของการก่อสร้างกุฏิพระสงฆ์ภายหลังก่อสร้างเสร็จ ภาพที่ 16 แสดงหลังคาภายหลังได้รับการแก้ไขวัสดุหลังคา ทำให้การใช้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดการซ่อมบำรุงรักษาอาคาร โดยงานแก้ไขส่วนนี้ดำเนินการโดยผู้รับเหมาจากนอกพื้นที่ ภาพที่ 17 แสดงสภาพแวดล้อมโดยรอบกุฏิพระสงฆ์ ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับแผนงานก่อสร้างไม่ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของงาน สภาพโดยรอบยังคงความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นเกี่ยวกับปัญหาความไม่คุ้นเคยกับระบบงานมาตรฐานต่างๆที่นำมาใช้ในโครงการ ทำให้เกิดปัญหางานล่าช้ากว่าแผนงาน เนื่องด้วยบุคลากรต้องใช้เวลาระยะหนึ่งในการปรับตัวและสร้างความเข้าใจกับระบบมาตรฐานต่างๆที่อาจไม่คุ้นชิน อย่างไรก็ตามแม้ว่างานจะล่าช้ากว่าแผนงานก่อสร้างแต่ไม่ส่งผลเสียกับคุณภาพงาน เมื่อโครงการก่อสร้างแล้วเสร็จสถาปนิกและผู้ริเริ่มโครงการมีความพอใจต่อคุณภาพงานที่สำเร็จ ด้วยฝีมือช่างที่ประณีตทำให้งานที่เสร็จสวยงามและเป็นไปตามแนวความคิดที่สถาปนิกออกแบบไว้

แนวทางในการเลือกใช้วัสดุของโครงการซึ่งเน้นที่ความประหยัดและเรียบง่ายนั้นได้ส่งผลต่อการใช้งานของอาคารในเวลาต่อมา เนื่องจากโครงการได้เลือกใช้กระเบื้องลอนเป็นวัสดุผนังหลังคา ซึ่งพบว่ามีปัญหาไม่เพียงพอต่อการใช้งาน จึงทำให้เกิดปัญหาน้ำรั่วซึมที่กระเบื้องหลังคา ภายหลังสถาปนิกได้เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่เป็นกระเบื้องดินเผา แบบเดียวกับหลังคาพระวิหาร ซึ่งมีความคงทนถาวรมากกว่า ทำให้ลดการบำรุงดูแลรักษาหลังคาปฏิได้เป็นอย่างดี

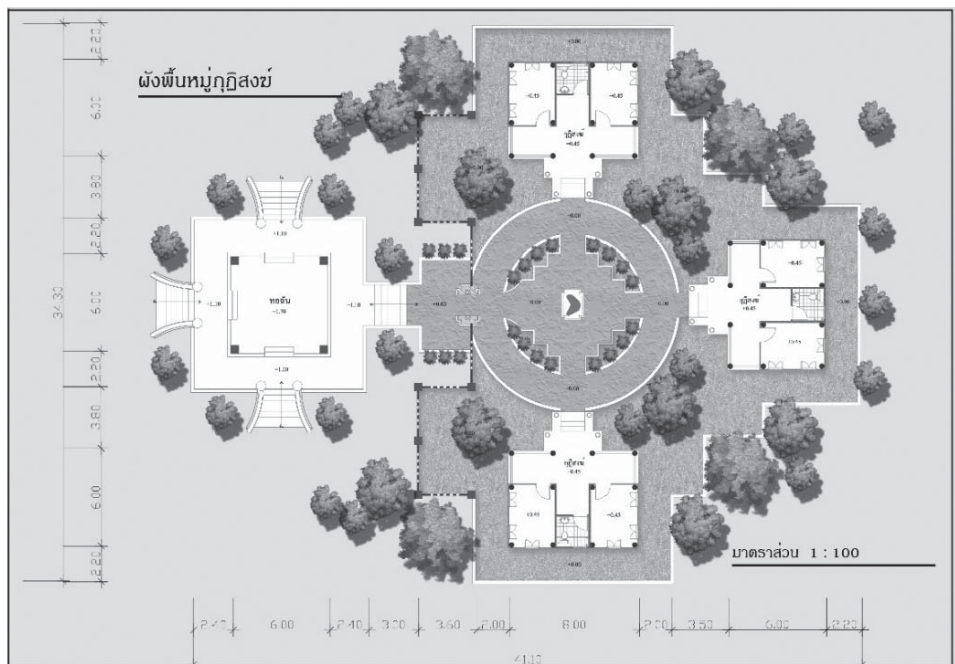
ภาพที่ 15: แสดงลักษณะกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 16: หลังคากุฏิหลังจากเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผา

ภาพที่ 17: แสดงสภาพแวดล้อมโดยรอบกุฏิพระสงฆ์

ภาพที่ 18: แสดงผังรวมของศาลาเอนกประสงค์และกุฏิพระสงฆ์

8. สรุปผลจากการออกแบบและวางแผนการก่อสร้างกุฏิ

เมื่อสถาปนิกได้รับมอบหมายให้ดำเนินการการออกแบบและวางแผนก่อสร้างกุฏิพระสงฆ์และศาลาอเนกประสงค์วัดธาราธิปไตยชัยประดิษฐ์นั้น ได้ทำการค้นคว้าข้อมูลในเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเนื่องจากเป็นอาคารทางพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัด โดยได้เริ่มจากแนวคิดหรือคติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างกุฏิพระสงฆ์ตามที่มีกล่าวถึงในพระไตรปิฎก จากนั้นได้เลือกแนวทางการออกแบบที่ประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของสภาพแวดล้อมและสภาพทางกายภาพของที่ตั้งโครงการซึ่งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ประกอบกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลดังกล่าวสถาปนิกได้เลือกออกแบบและวางผังโดยอิงจากพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกร่วมกับสถาปัตยกรรมแบบไทยลือ ภาพที่ 18 แสดงการจัดวางผังหมู่กุฏิพระสงฆ์และศาลาอเนกประสงค์ เพื่อให้ตัวอาคารมีความเรียบง่ายสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังก่อสร้างได้ง่ายโดยตัดองค์ประกอบบางประการออกไป แต่ยังคงลักษณะของความเป็นอาคารทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัวทั้งทางด้านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและสัดส่วนของอาคารที่ให้ความเคารพต่อบริบทโดยรอบ การดำเนินการครั้งนี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้หากขาดซึ่งการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาและบุคลากรจากชุมชนในท้องถิ่นที่อยู่รายรอบวัด ตลอดจนจนส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- Jiratatsanakul, Somkid, (2001). **Wat: Putthasadsana Sathaphadatayakam Thai.** (in Thai) [Temple: Thai Buddhist Architecture]. Bangkok: Thammasart University.
- Punyanuphab, Sucheep. (2017). **Phratraipidok Chababphrachachon.** (in Thai) [Buddhist Scriptures]. Retrived July 17, 2017, from www.84000.org.